LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA

AKMENS AMŽIAUS GYVENVIETĖS IR KAPINYNAI

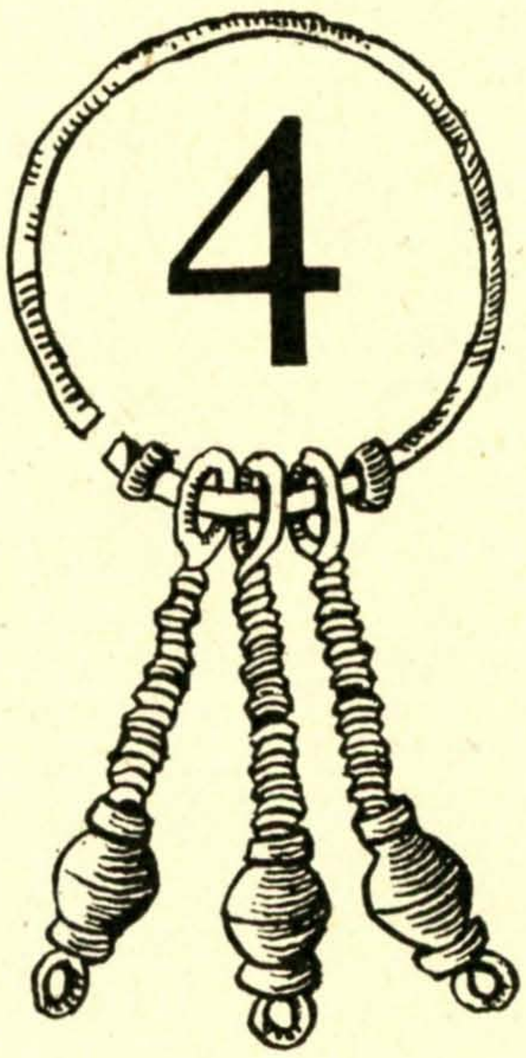

VILNIUS „MOKSLAS“ 1985

63.4(2L)
Li 227

Redakcinė kolegija

istorijos m. daktarė LTSR MA narė korespondentė
REGINA VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ (red. kolegijos pirmininkė)
istorijos m. daktarė RIMUTĖ RIMANTIENĖ (ats. redaktorė)
medicinos m. kandidatas GINTAUTAS ČESNYS

Nuotraukos straipsnių autorių, KAZIMIERO VAINORO ir
STASĖS BUTRIMIENĖS
Piešiniai ir brėžiniai straipsnių autorių

L $\frac{0507000000-066}{M\ 854(08)-85}$ Ž—85

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu
© LTSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas, 1985

ПАМЯТНИКИ ПОЗДНЕГО НЕОЛИТА В НИЗОВЬЯХ р. НЯМУНАС

Р. РИМАНТЕНЕ

РЕЗЮМЕ

В более ранней археологической литературе поздний неолит представлялся как эпоха довольно однородной культуры шнуровой керамики пришельцев. Однако при накоплении большего количества материала выявляются особенности перехода местного населения к данной культуре. Кстати, разнообразие характерно не столько самой шнуровой керамике, сколько сопровождающему ее инвентарю — кремневым изделиям и керамике, унаследованным от субстратных культур. В статье публикуется материал 5 поселений в низовьях р. Нямунас, репрезентирующий особую группу памятников данной эпохи. Одни поселения находились на верхних террасах реки (Вилькия, Вяршвай, Кауно-Смеляй) и должны были принадлежать периоду лимнеевой трансгрессии, другие (Шилялис I, Клангяй) — на первой надпойменной террасе послетрансгрессивного периода. Изучаемый ареал находится в богатой кремнем области, тем не менее инвентарь его выделяется крайней микролитичностью. Наконечники стрел представляют собой трапециевидные, эписвидерские, треугольные и короткие заостренные ножевидные пластинки и отщепы. Во всех поселениях множество ретушированных вкладышей и заготовок для них. Более широкие ножевидные пластинки служили лезвиями ножей; ножи изготовлялись также из отщепов, но очень простых форм. Из узких толстых ножевидных пластин изготовлялись сверла и шилья. Скребки в большинстве маленькие и короткие. Резцы встречаются редко, причем они нетипичны. Редки и лезвия от стамесок. Нуклеусы часто употреблялись как отбойники или ретушеры. Найдены фрагменты шлифованных кремневых и каменных топориков. Несколько больше керамики найдено в пос. Клангяй и Шилялис 1, хотя и она не очень выразительна: кубки, покрытые штриховкой или расчесами, лишь один черепок украшен веревкой. Весь инвентарь данной группы памятников — это продолжение местных микролитических традиций мезолита, резко отличающихся от традиций Юго-Восточной Литвы (напр., памятник Линупис).

ПОДПИСИ ПОД ИЛЛЮСТРАЦИЯМИ

Рис. 1. Поздненеолитические памятники, публикуемые в статье: *1* — Клангяй, *2* — Вилькия, *3* — Шилялис, *4* — Вяршвай, *5* — Кауно-Смеляй

Рис. 2. Ситуационный план расположения поселений в Вилькии

Рис. 3. Выбор находок из пос. Вилькия 1a

Рис. 4. Выбор находок из пос. Вилькия 1b

Рис. 5. Выбор находок из пос. Вилькия 1b

Рис. 6. Выбор находок из пос. Вилькия 1c

Рис. 7. Выбор находок из пос. Вилькия 1d

Рис. 8. Выбор находок из пос. Вилькия 2a

Рис. 9. Выбор находок из пос. Вилькия 2b

Рис. 10. Выбор находок из пос. Вилькия 2c

Рис. 11. Находки из пос. и жертвенного места Клангяй

Рис. 12. Керамика из Клангяй

Рис. 13. Ситуация пос. Шилялис 1

Рис. 14. Вид пос. Шилялис 1 (1959 г.)

Рис. 15. Раскоп в пос. Шилялис 1

Рис. 16. Разрез пос. Шилялис 1: *1* — дерн, *2* — светлый песок, *3* — серый песок, *4* — черноватый песок, *5* — светло-коричневый песок — культурный слой, *6* — очаг

Рис. 17. Выбор находок из пос. Шилялис 1

Рис. 18. Ситуация пос. Вяршвай 1 (1954 г.)

Рис. 19. Выбор находок из пос. Вяршвай 1

Рис. 20. Выбор находок из пос. Кауно-Смеляй

LYNUPIO AKMENS AMŽIAUS STOVYKLA IR GYVENVIETĖ
(Rudnios girininkija, Varėnos raj.)

R. RIMANTIENĖ

Lynupio akmens amžiaus gyvenvietė buvo miške (pav. 1), 5 km į pietvakarius nuo Rudnios k. ir maždaug per tokį pat atstumą nuo Lynežerio ir Šumo-Krokšlio kaimų. Tai apie 2,5—3 m aukščio pakilumėlė kairiajame Lynupio (ištekančio iš Lyno ežero) krante, maždaug 300 m nuo upelio žiočių į Ūlą. Per gyvenvietę eina miško kelias nuo Rudnios ir čia pat susikerta su keliu, vedančiu nuo Lynežerio kaimo. Abu keliai sueina į brastą ties pat gyvenviete (pav. 2). Toliau kelias veda į Šumo-Krokšlio kaimą. Palei Lynupį prie Ūlos tęsiasi balotos pievos, vadinamos Palynupiu. Tačiau tą pavadinimą, net paties Lynupio vardą paskutiniuoju metu mažai kas bežino, dauguma šią vietą vadina „pekla“, nes čia drėgnos ir klampios pievos — tikras vargas tam, kam tekdavo jas šienauti.

Gyvenvietė buvo aptikta per 1966 m. LTSR MA Istorijos instituto žvalgomąją ekspediciją, ir tais pačiais metais straipsnio autorė ją tyrinėjo.

Gyvenvietė apaugusi retomis stambiomis pušimis bei kadagiais. Taikantis prie kelių ir medžių, tyrinėti 3 jos ploteliai (pav. 3), iš viso atidengta 156 m². Toliau kasinėti nebuvo prasmės, nes visi pakraščiai išgriauti.

Aptikta 2-jų laikotarpių radinių *, kurie slūgsojo iš dalies atskiruose sluoksniuose ir ne tose pačiose vietose. Visą gyvenvietę dengė velėna ir miškožemis, po juo slūgsojo viršutinis — A — kultūrinis rusvas sluoksnis su vėlyvojo neolito radiniais, žemiau buvo baltas smėlis, kuriame

* Radiniai saugomi Vilniuje, Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejuje, inv. Nr. 2039 : 1-149.

aptikta mezolitinio — B — sluoksnio radinių (pav. 4).

I plote A kultūrinio sluoksnio išlikęs tik 5 cm storio ruoželis, radinių buvo ir miškožemyje, ir baltajame smėlyje. Sluoksniai permaišyti, tad titnagų belikusios smulkios skeveldrėlės, o šukių — trupiniai, ir tie daugiausia apdegę.

II plotas iškastas tarp 2-jų kelių, iki pat nugriautų šlaitelių, kur jau nepasitaikė radinių. Liko nekastos senų pušų vietos. A kultūrinis sluoksnis čia rusvas, 10—30 cm storio, į rytus ir šiaurės rytus plonėjantis iki 5 cm. Virš jo slūgsojo 15 cm storio tamsiai pilkas miškožemis. Pietinėje dalyje po juo, baltajame sluoksnyje, aptikta radinių. Tuo tarpu vakariniame ploto pakraštyje po 10 cm storio miškožemio sluoksniu rusvasis sluoksnis sustorėjo iki 30—35 cm, baltajame radinių nebebuvo.

III plotas atkastas 3 m į pietvakarius nuo antrojo, t. y. už kelio į Rudnią. Jame taip pat po miškožemiu slūgsojo 30—35 cm storio rusvo smėlio sluoksnis, tačiau radinių buvo tiktai 5—10 cm storio ruože viršutinėje dalyje. Pietvakariuose šis plotas baigėsi nugriuvusiu šlaitu, o šiaurės rytuose radinių labai sumažėjo.

Mezolitinių radinių B sluoksnyje aptikta vien pietinėje II ploto dalyje (pav. 5). Nuo viršutinio (A) sluoksnio radinių jie skyrėsi ne tik forma, bet ir stora melsvai balkšva patina. Surinkti 275 titnagai (pav. 6 : 1—4, 6, 10, 11, 20). Be to, apie 50 aiškiai mezolitinio tipo radinių su tokia pat baltai melsva patina buvo patekusių ir į to paties ploto A sluoksnį (pav. 6 : 5, 7—9, 12—19, 21); juos ir nagrinėsime kartu.

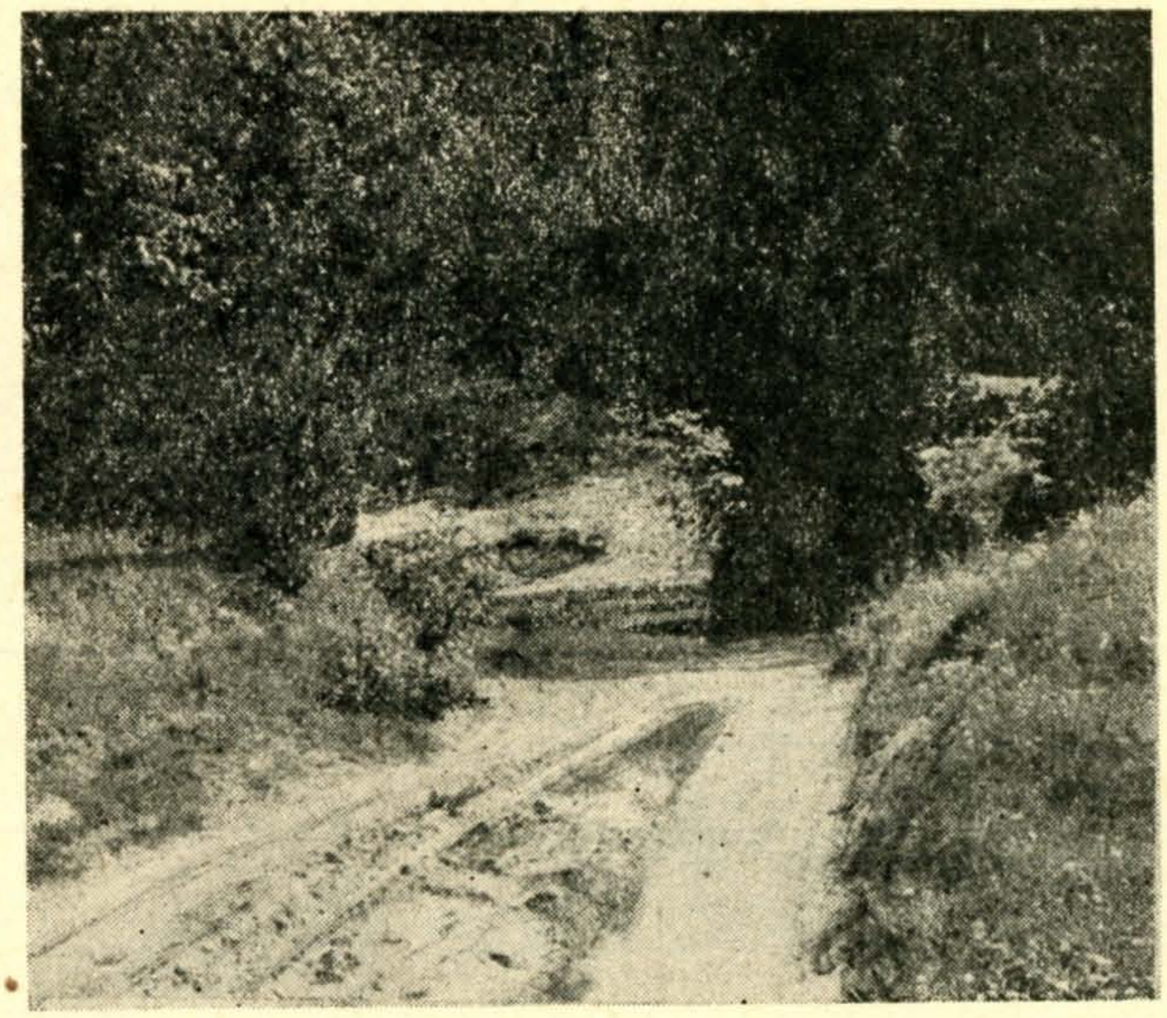

1 pav. Gyvenvietės bendras vaizdas (1969 m.)

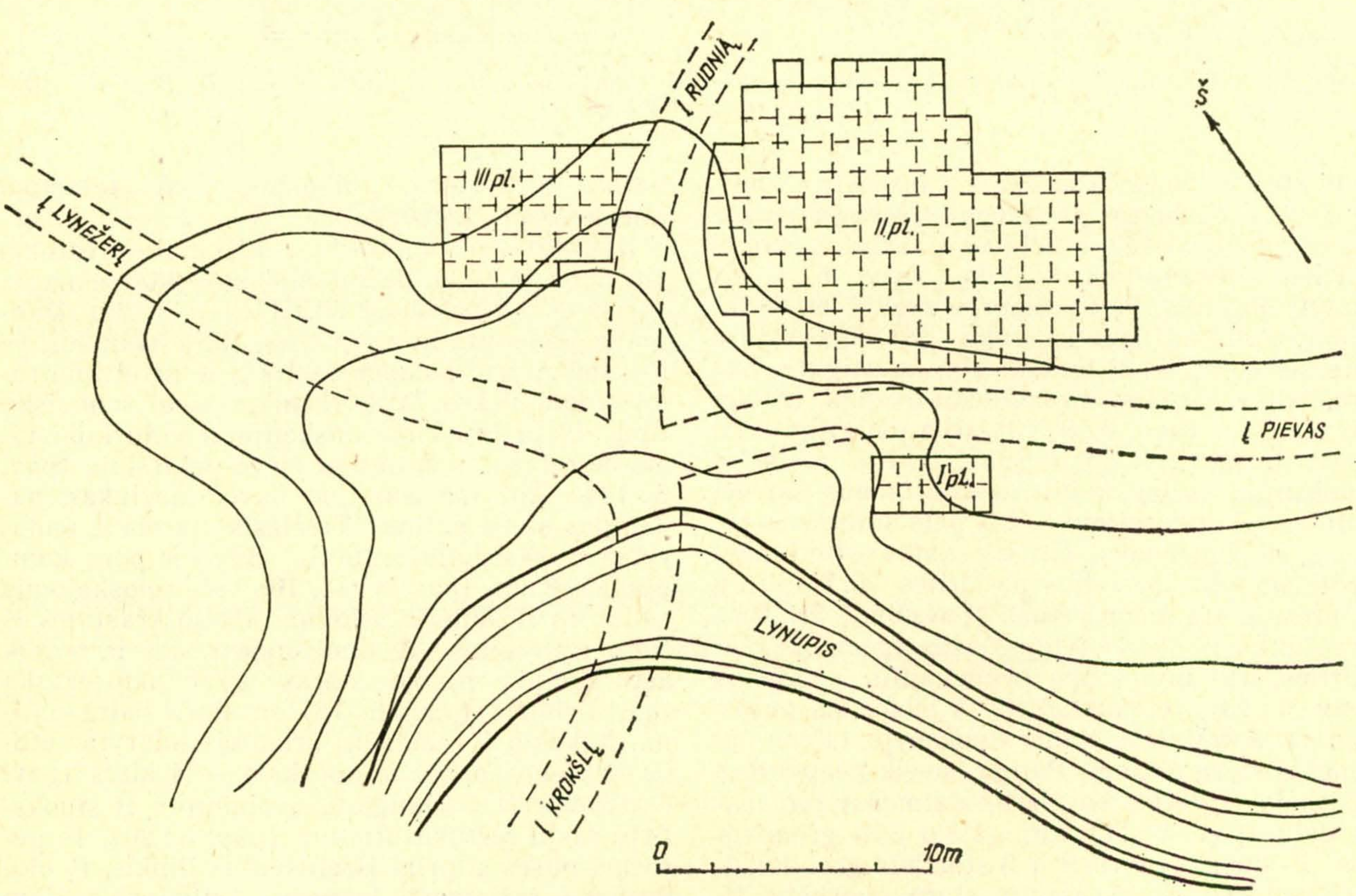

2 pav. Gyvenvietės tirtų plotų situacija

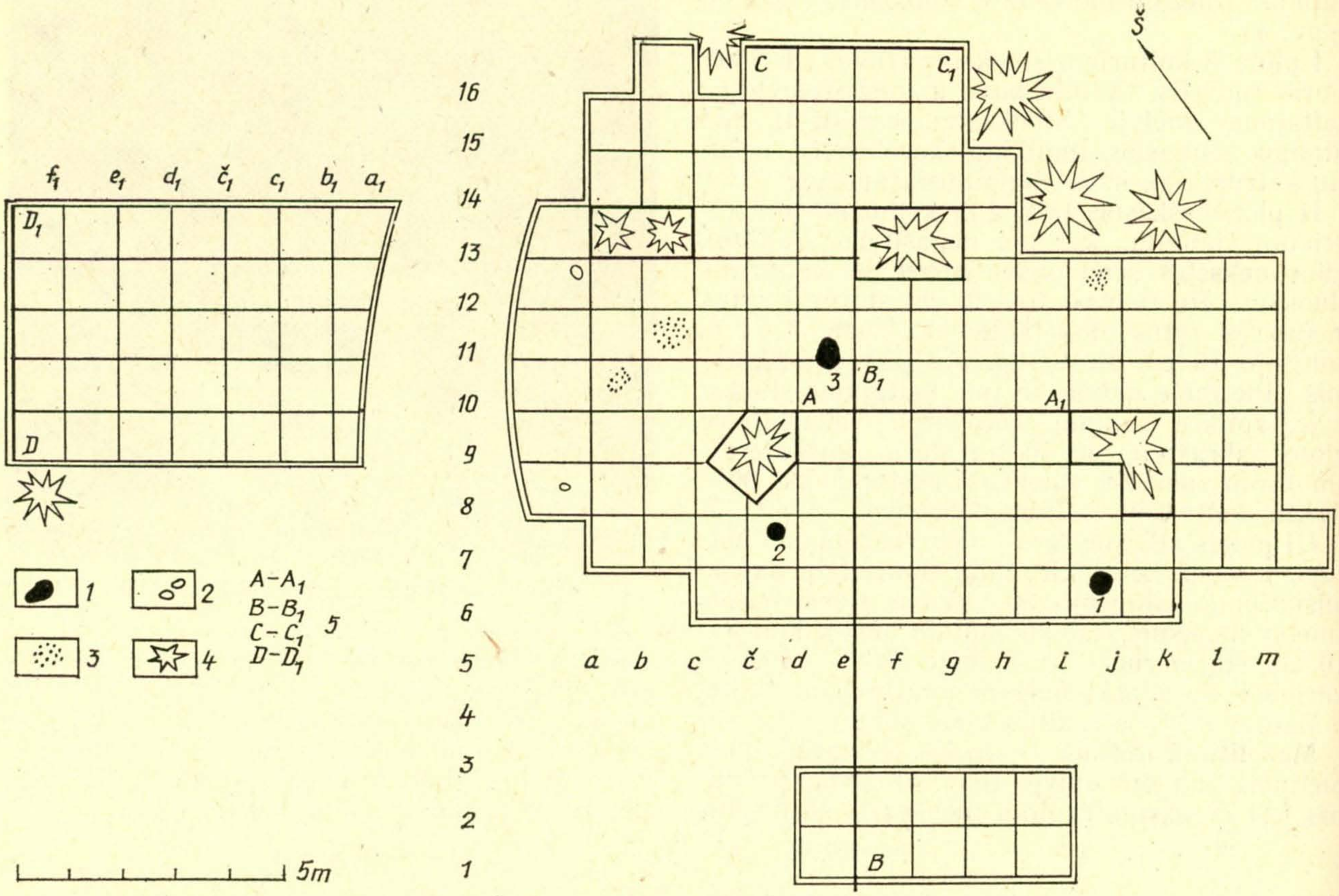

3 pav. Tyrinėtas plotas: *1* — židinys, *2* — akmuo, *3* — granito trupinių aikštelė, *4* — medis (A—A_1, B—B_1, C—C_1, D—D_1 — pav. 4 pjūvių vietos)

Iš strėlių antgalių aptiktos 2 trapecijos (pav. 6 : 1, 2), retušuotos statmenai. Nerasta ietigalių ašmenėlių, skeltės nelabai siauros, tačiau iš skėlimo liekanų-mikrorėžtukų (pav. 6 : 4, 5) matyti, jog net visai nesiauros skeltės buvo dalijamos mikrolitine technika. Smaigas stora viršūne (pav. 6 : 3) galėjo būti ir ietigalis, bet greičiau — rėžiklis. Gremžtukai dvejopi: trumpi dviašmeniai (pav. 6 : 9, 10) arba pailgi galiniai (pav. 6 : 8, 12). Tik 1 (pav. 6 : 10) rastas B sluoksnyje, tačiau ir kiti nesiskiria nuo šio nei patina, nei apdorojimu — tas pats statmenas retušas, stori ašmenys. Gremžtukams artimi kampuoti, matyt, specialios paskirties dirbiniai su siauresniu statmenu retušu (pav. 6 : 6, 7). Toks 1 aptiktas B sluoksnyje. Mažas specialios paskirties, irgi gremžtuką primenantis dirbinėlis (pav. 6 : 13), retušuotas tik iš blogosios pusės, taip pat aptiktas ne šiame sluoksnyje, tačiau padengtas stora patina. Pailga beveik neapdorota nuoskala iš dalies su žieve, statmenai retušuotu galu (pav. 6 : 17) irgi galėjo būti gremžtukas. B sluoksnyje rasti ir 3 stambūs grandukai; visi padaryti iš atsitiktinių storų nuoskalų, tipiškiausias (pav. 6 : 11) yra iš dalies padengtas patina, turi storus įlinkusius, visai statmenai nuretušuotus ašmenis.

Būdingiausi mezolito dirbiniai — rėžtukai (pav. 6 : 14—21), kurių šiai stovyklai skirtina 11, nors B sluoksnyje tėra 1 (pav. 6 : 20). Dauguma padengta stora patina, tik 1 stambus be jos, tačiau irgi nesiderinantis prie neolitinio radinių komplekso. Visi rėžtukai labai senoviškų tipų. Iš jų išsiskiria nuskeltiniai viduriniai visai be retušo, iš dalies su žieve paviršiuje (pav. 6 : 14). Antrasis šio tipo buvo mažiukas, padengtas stora patina. Trečiasis stambus, padarytas iš skaldytinio dalies. Buvo ir pora kampinių rėžtukų (pav. 6 : 16, 19) vien nuoskalomis sudaryta rėžiamąja briauna, abiejų kraštinės iš šonų retušuotos. A sluoksnyje rastas ir beveik keturkampio pjūvio storas grandukų-rėžtukų tipo dirbinys (pav. 6 : 15) su stora balta patina. Likusių 5 rėžiamoji briauna sudaryta retušu iš vienos pusės ir nuoskala — iš kitos (pav. 6 : 18, 20, 21). Daugiausia apdorota B sluoksnyje rasto rėžtuko briauna (pav. 6 : 20). Iš gerosios pusės stipriai išretušuotas įlinkis, iš blogosios — rėžiamasis kampas. Artimiausias jam (ir apdirbimu, ir patina) jau A sluoksnio rėžtu-

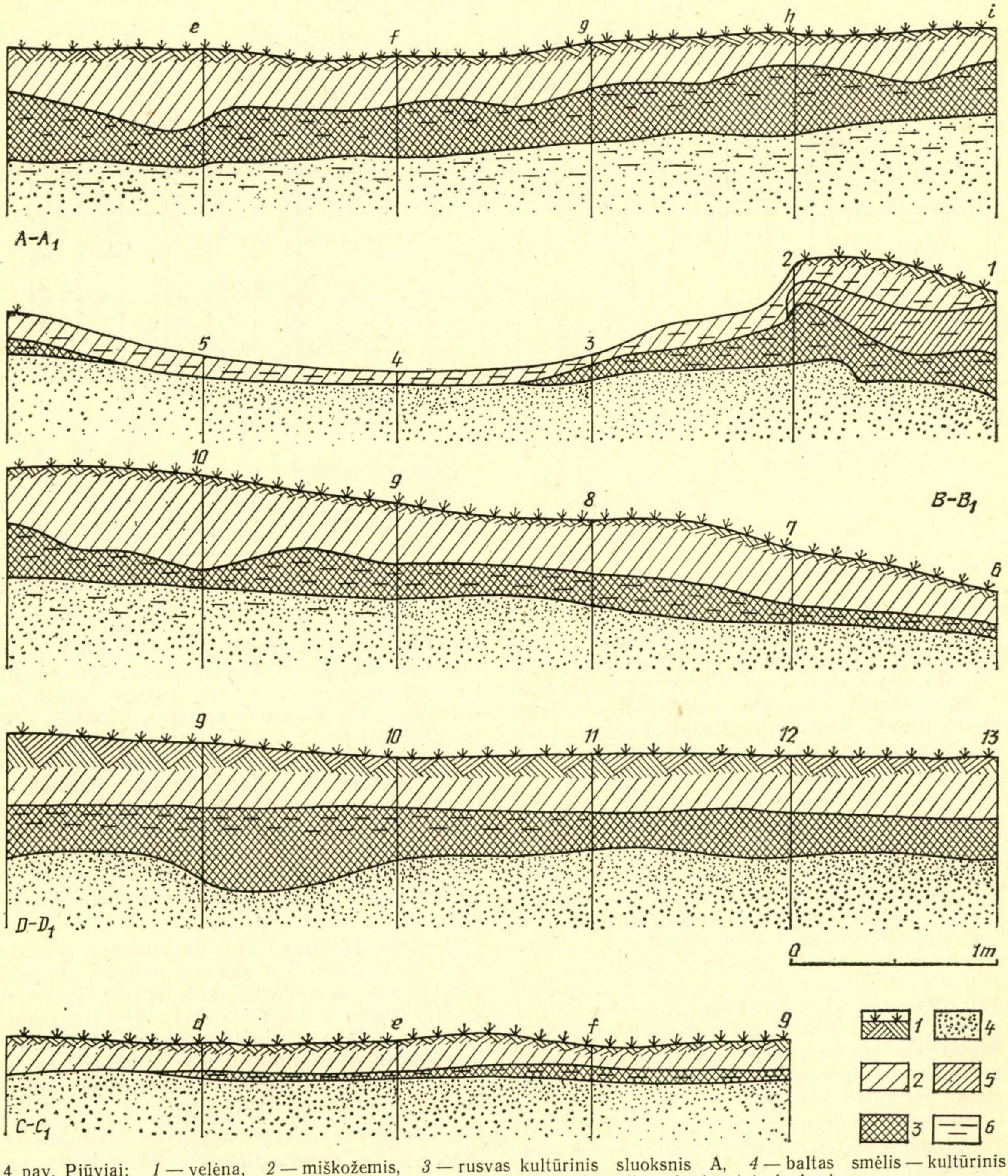

4 pav. Pjūviai: *1* — velėna, *2* — miškožemis, *3* — rusvas kultūrinis sluoksnis A, *4* — baltas smėlis — kultūrinis sluoksnis B, *5* — pilkas upės smėlis, *6* — radinių slūgsojimo horizontai sluoksniuose

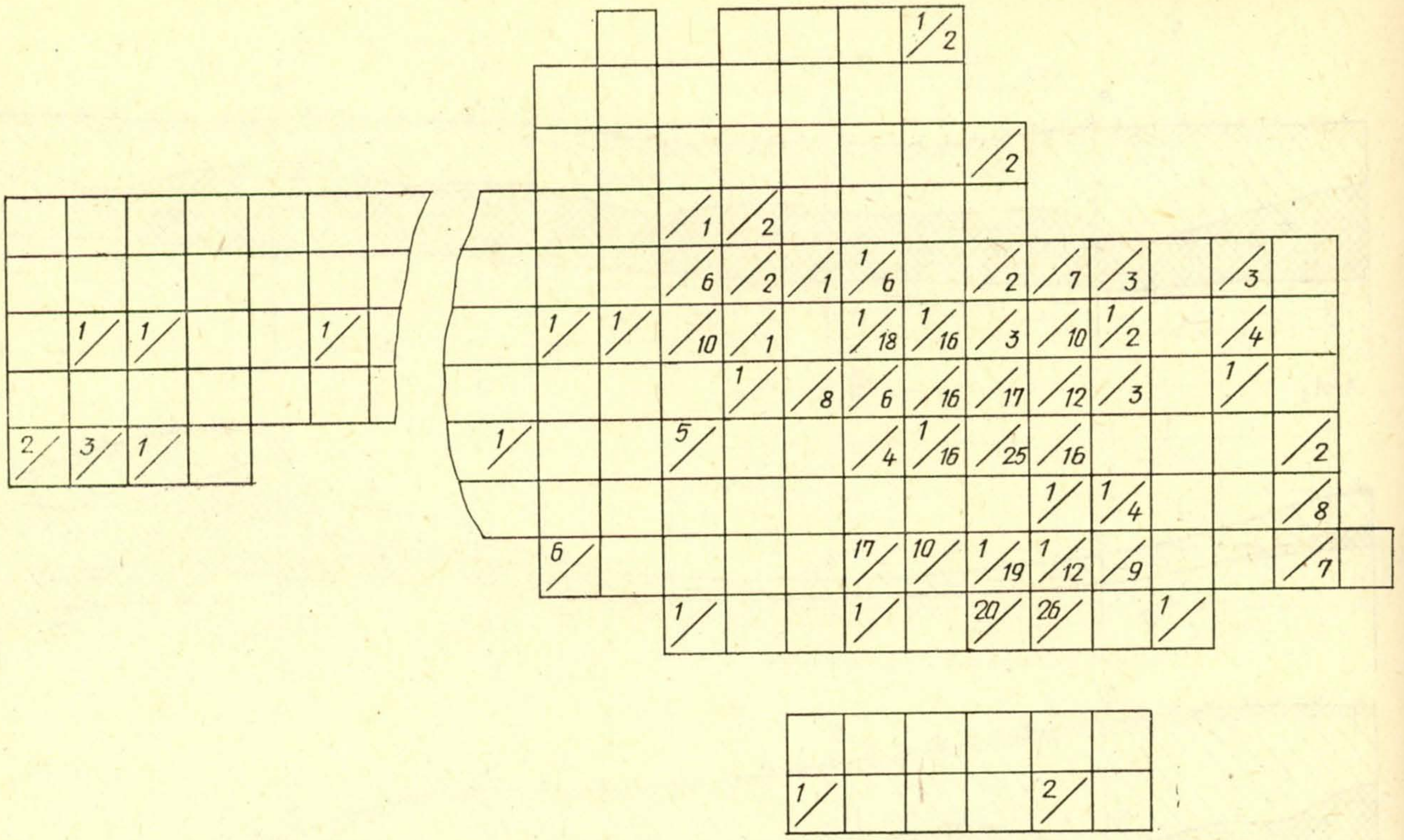

5 pav. Mezolitinių radinių vieta: apatinėje kvadrato dalyje — B sluoksnyje rastieji, viršutinėje — A sluoksnyje rastieji

kas (pav. 6 : 21). Tame pačiame sluoksnyje buvo ir stambus rėžtukas iš senos nuoskalos su dar storesne patina (pav. 6 : 18); jo rėžiamasis kampas mažai apdorotas, tačiau dailiai išretušuota įgauba šone. Kiti 2 mažiukai nuoskalomis ir retušu suformuotomis viršūnėmis.

Skaldytiniai netaisyklingi, vienagaliai, labai sunaudoti, dažnai suskaldyti. Retai galima pastebėti būdingą priekio nuskaldymą išilginėmis, o nugarėlės — skersinėmis skeltėmis.

Visas šis kompleksas atrodo nevienalytis. Kai kurių dirbinių formos labai artimos senojo mezolito dirbinių formoms, tačiau iš trapecijų matyti, kad kompleksas turėtų priklausyti jau antrajai mezolito pusei. Stovyklos padėtis taip žemai prie vandens rodytų, jog joje gyventa laikotarpiu prieš klimato drėgnėjimą per II litoriniņę transgresiją, taigi — mezolito viduryje. Matyt, kai kurios gentys ilgai bus išlaikiusios senoviškas — epipaleolitines — tradicijas, tik ką ne ką perimdamos nauja.

Neolitinių radinių aptikta vien rusvajame kultūriniame sluoksnyje, labai storėjančiame į vakarus. II plote išliko ir kai kurių gyvenvietės pėdsakų; ryškiausios iš jų 3 židinių liekanos (pav. 3; 7). Židinys Nr. 1, buvęs pietinėje gyvenvietės pusėje, beveik ovalus, neryškių kontūrų, apie 45 cm pločio ir 18 cm gylio, atrodė sudarytas tarsi iš pavienių tamsiai pilkų dėmelių. Ties juo buvo tokie sluoksniai: 20 cm pilkas miškožemis ir 20 cm rusvas kultūrinis sluoksnis. Po židiniu ir aplink jį — baltas smėlis. Židinys Nr. 2 buvo 470 cm į šiaurės vakarus nuo 1-ojo, apie 40 cm skersmens ir 30 cm gylio. Jį taip pat sudarė tamsiai pilkos dėmelės, tik dugne matyti ryškesnis suodžių ruožas. Tiesiai į šiaurę per 550 cm nuo 1-ojo židinio buvo 60 cm ilgio, 50 cm pločio ir 35 cm gylio židinys Nr. 3, taip pat sudarytas iš tamsiai pilkų dėmelių. Jo vidurys iškilęs į kultūrinį sluoksnį.

Išskyrus židinius, kitų gyvenvietės pėdsakų labai maža. Smulkių akmenų nebuvo, tik pora apie 15 cm skersmens aptrupėjusių (apdegusių?) riedulių ir 3 vietose (pav. 3) šalia puodų šukių šiaurės vakarinėje dalyje pastebėta deginto granito trupinių. 1 toks šukių ir granito trupinių lizdas užėmė 70 cm skersmens plotelį, kiti 2 — po 35 cm. Antrajame, be sutrupinto granito, rastas apdegęs kauliukas ir nemaža keramikos. Trečiajame plotelyje buvo tik 2 puodų šukės.

Titnago dirbiniai paplitę visame A sluoksnio plote (pav. 8). Jų aiškiai mažėja tik šiauriniame pakraštyje.

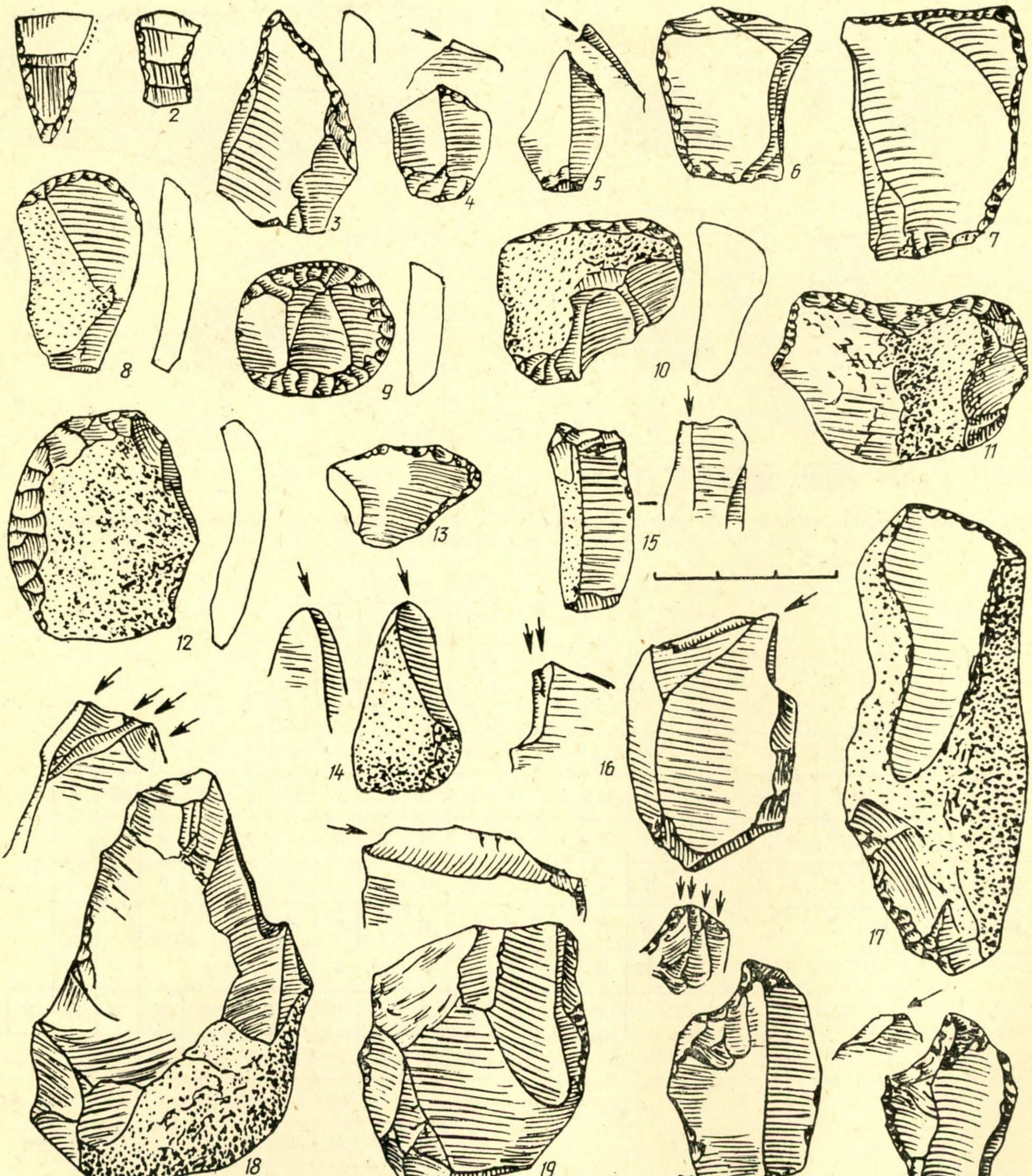

6 pav. Mezolitiniai titnago dirbiniai: *1, 2* — trapecijos, *3* — smaigas, *4, 5* — mikrorėžtukai, *6, 7, 13* — specialios paskirties dirbiniai, *8—10, 12, 17* — gremžtukai, *11* — grandukas, *14—21* — rėžtukai

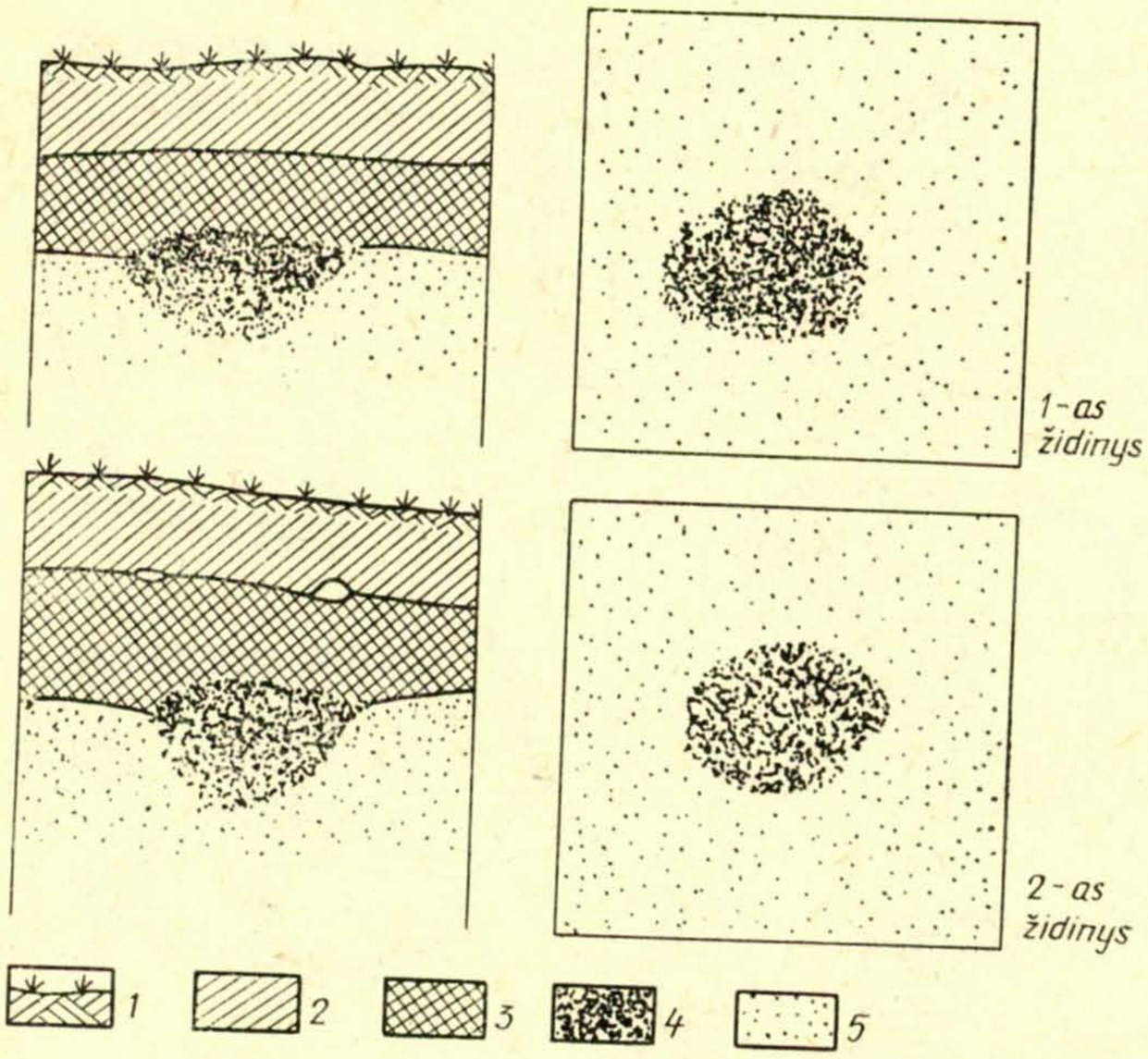

7 pav. Vėlyvojo neolito židiniai: *1* — velėna, *2* — miškože mis, *3* — rusvas kultūrinis sluoksnis, *4* — anglėtas smėlis, *5* — baltas smėlis

				5	5	5	6							
	1	3	3	4	6	12	9							
		2	4	11	12	22	24	1						
4			12	5	3			10						
9	18	34	2	10	21	2	5	10	5	10	3	10	1	
14	7	22	5	7	12	8	12	6	9	7	5	6		
19	9	13	7	11	6	14		14	17	4	6	4	3	
18	12	4	3		13	17	12	17	11				15	
32	10	3	5	4	8	20	4	10	17	3		4	6	
	13	9	11	19	22	6	9	5	14	21	19	25	27	19
			7	33	10	30	20	14	20	15	15			

	2	4		2	4	
	2	3	3	2	7	2
12	23	20	11	10	4	
32	43	33	34	2	1	1
39	88	8	10			

4	21	61	45	28
15	40	20	28	19

8 pav. Vėlyvojo neolito titnagų skaičius kvadratuose

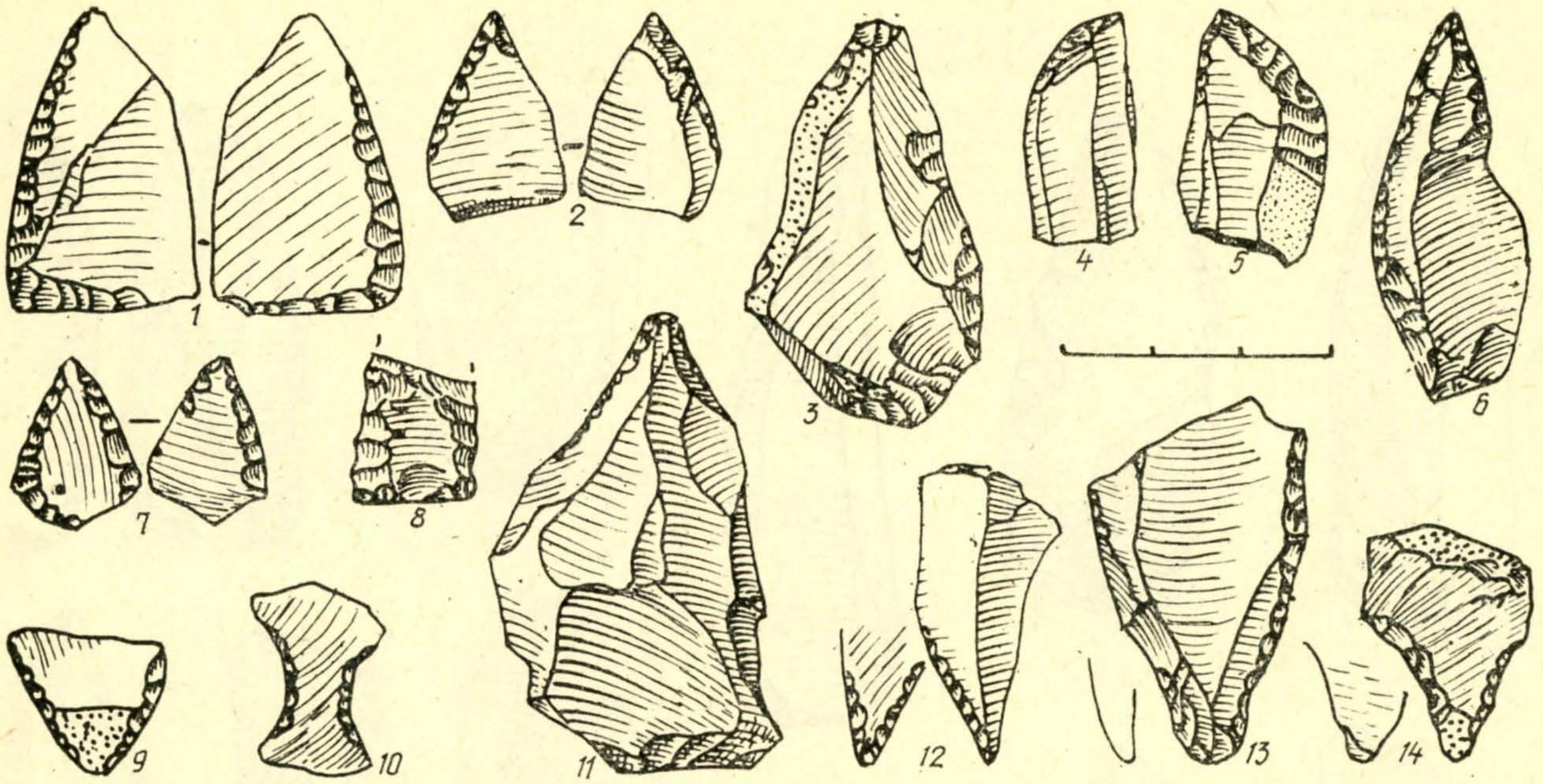

9 pav. Vėlyvojo neolito strėlių antgaliai *(1, 2, 4, 5, 7—10)*, ietigaliai *(3, 6, 11)* ir grąžteliai *(12—14)*

Rasta 4 tipų strėlių antgalių. Iš 3 trikampių (pav. 9 : 1, 2, 8) didžiausias buvo 3,4 cm ilgio, plokščiai ir dailiai retušuota tik storąja kraštine, antroji plonai nuskilusi, pagrindas — tiesus. Antrojo (pav. 9 : 2) plonai nuskeltas ir neapdorotas pagrindas, retušuotas tik smaigalys. Trečiasis (pav. 9 : 8) nulūžusiu smaigaliu taip pat buvęs tiesiu pagrindu, plokščiai, tačiau tik iš gerosios pusės retušuotu paviršiumi. 1 fragmentas (pav. 9 : 7) greičiausiai priklausė rombiniam antgaliui. Jis visai plokščias, iš abiejų pusių retušuotais pakraščiais. 2 panašūs į lancetinius antgaliukus (gal ne strėlių, o peiliukų ašmenėliai?) (pav. 9 : 4, 5), artimi mezolitiniams tipams, nors plokščias retušas ir viršūnės be būdingos išskalos verčia juos skirti šiai grupei. Rastos 2 visai skirtingos trapecijos (pav. 9 : 9, 10): viena trikampė, kita labai giliai susmaugta per vidurį.

Keletą nelabai taisyklingų smaigų (pav. 9 : 3, 6, 11) reiktų laikyti ietigaliais. Jie retušuoti tik iš gerosios pusės, viršūnės smailios. Ylos ar grąžtai (pav. 9 : 12—14) primena mezolitinius tipus: ilgu iš blogosios, trumpu ar storu tik iš gerosios pusės retušuotu smaigaliu didelėms skylėms paplatinti.

Vienas iš būdingiausių vėlyvojo neolito dirbinių tipų yra peiliai (pav. 10). Pagrindinis jų požymis — plačiai plokščiai, dažniausiai tik iš gerosios pusės retušuotos briaunos — ašmenys. Jie būna padaryti iš gana plačių skelčių arba į skeltes panašių nuoskalų. Be retušuotų ašmenų, ruošinys mažai apdirbamas, kartais paliekama net titnago žievė (pav. 10 : 2). Tačiau vis dėlto galima skirti keletą ryškesnių formų.

Būdingiausi peiliai tolygiai iš abiejų pusių siaurėjančia viršūne (pav. 10 : 1—3), dažniausiai retušuoti tik iš gerosios pusės. Šiam tipui greičiausiai priklausė ir peilio iš gludinto kirvelio nuoskalos dalis (pav. 10 : 4). Jų viršūnės siaurėjančios, bet smaigaliai paprastai buki. Retkarčiais jie bent iš dalies būna paretušuoti plačiu plokščiu retušu ir iš blogosios pusės (pav. 10 : 5, 13). Prie tokių priklausė ir iš visų pusių plokščiai retušuotas peilio galas (pav. 10 : 7).

Antrąją grupę sudarė peiliai įstrižai retušuota smailia viršūnėle (pav. 10 : 9—12). Pirmasis iš jų apdirbimu (statmenu retušu) ir patina blogojoje pusėje primena mezolitinius dirbinius, tačiau forma neolitinė, kaip ir kitų 3 su nuolaidžiu retušu.

Snapo pavidalo peilių tipas (pav. 10 : 8) paveldėtas iš vidurinio neolito, kur jie būna taip pat plačiai tik iš gerosios pusės retušuotais pakraščiais. Iš nulūžusių dalių (pav. 10 : 6) atrodo, kad tokių peilių turėjo būti ir daugiau.

Ketvirtoji peilių grupė — padarytieji iš plokščių nuoskalų (pav. 10 : 14—17), atsitiktinės formos, tačiau retušas platus ir plokščias, dailus.

Nemažą dirbinių grupę sudarė gremžtukai. Kai kurie iš jų mažai skiriasi nuo mezolitinių tipų, tačiau šie visi be patinos. 3 pailgieji (pav. 11 : 1) labai nedailaus darbo, iš pailgų nuoskalų su žievės liekanomis paviršiuje, gana stačiais ašmenimis. Daugiausia trumpųjų gremžtukų (nors kai kurie ir nulūžę, bet, matyt, ir šie

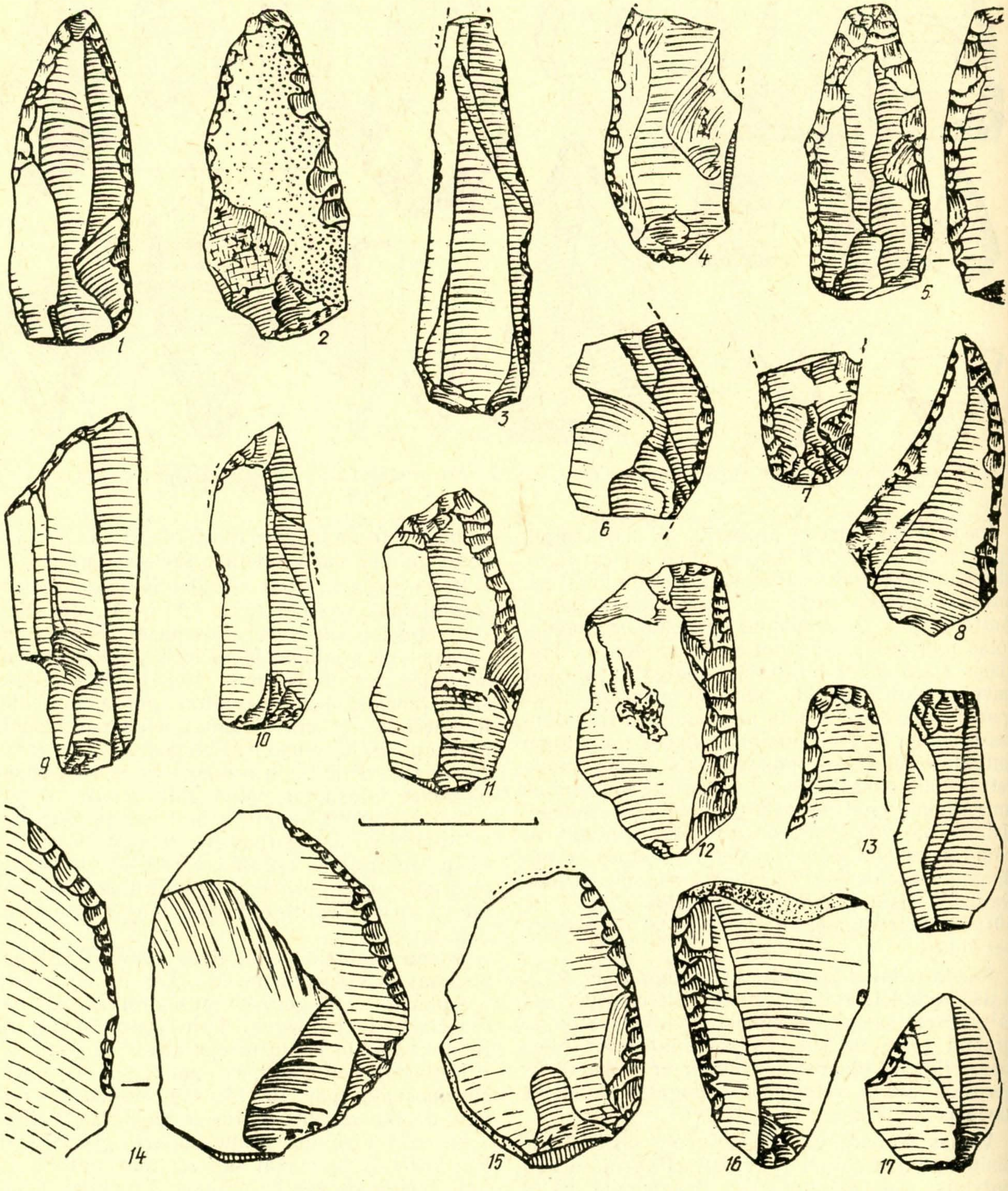

10 pav. Vėlyvojo neolito peiliai

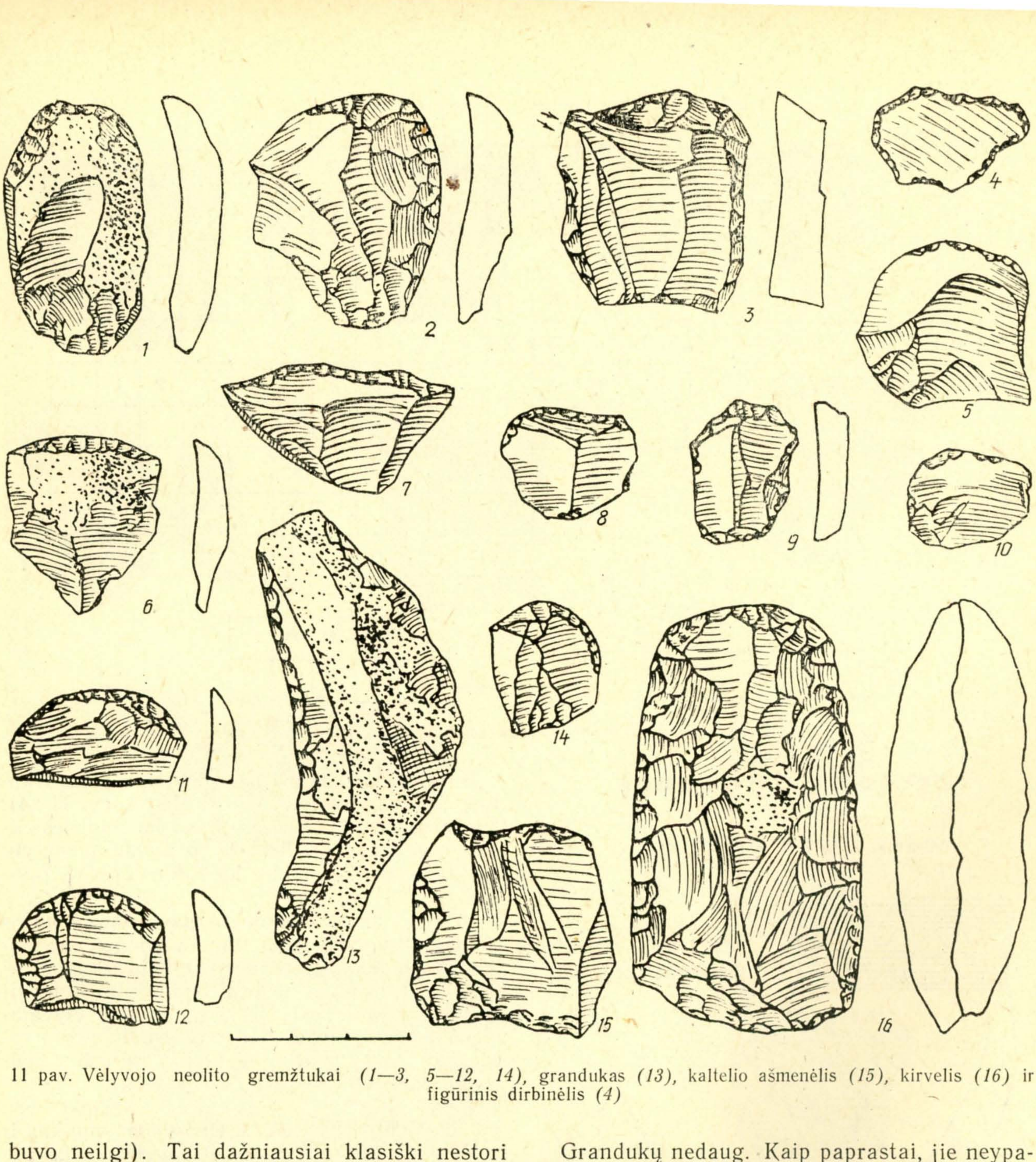

11 pav. Vėlyvojo neolito gremžtukai *(1—3, 5—12, 14)*, grandukas *(13)*, kaltelio ašmenėlis *(15)*, kirvelis *(16)* ir figūrinis dirbinėlis *(4)*

buvo neilgi). Tai dažniausiai klasiški nestori dirbiniai palyginti nuolaidžiais ašmenimis (pav. 11 : 2, 6, 7, 11, 12). 8 visai smulkūs, tik 1 aplink retušuotais statesniais ašmenimis (pav. 11 : 9), kiti ploni ir nuolaidžiais ašmenimis (pav. 11 : 8, 14). Be to, rastos 4 į gremžtukus panašios nuoskalos (pav. 11 : 5, 10) su siauru, bet tvirtu pakraštiniu retušu, ir pora ypatingesnių formų gremžtukų. 1 (pav. 11 : 3) gana storas, 3 statmenai retušuotomis kraštinėmis, o kampe buvęs storas snapas. Gal tai rėžtukas? Antras dar stambesnis su atsikišusiu snapu ašmenyse.

Grandukų nedaug. Kaip paprastai, jie neypatingos formos, iš atsitiktinių nuoskalų, tik gerai retušuotais įlinkusiais ašmenimis. Ryškiausias pavyzdys (pav. 11 : 13) — ilga nuoskala su žieve paviršiuje labai dailiai retušuotais ašmenimis.

Iš kitų dirbinių minėtini kaltelių ašmenėliai: 2 iš jų netaisyklingi, padaryti iš nuoskalų, o 2 beveik keturkampiai — iš skelčių. Ryškiausias gana didelis, iš abiejų pusių (pav. 11 : 15) retušuotas kaltelis iš senos plačios skeltės dalies su ašmenimis abiejuose galuose. Aptikta ir gludintų titnaginių kirvelių. 1 išlikęs sveikas (pav.

					7	1
			2		9	1
1	6	10	10	6	29	
2	2	2	1	29	10	1
5	3					

					3	1	4							
		2	6	10	4	16	7							
		2	1		8	10	1	1						
9			12		1			3						
11	18	69	7	4	5		1		3	2	2	4	1	
8	6	75	2	9	9	16	5							
11	13	8	1		4	3			1	1	2	1		
2	2	6	1	1	1	3	3	1	1			1	2	
4	3	2	10	1	4									
		9	28	7				1			1	2		
				1	1	17			1	1				

	8	5	13	
4	5	2	1	4

12 pav. Vėlyvojo neolito puodų šukių skaičius kvadratuose

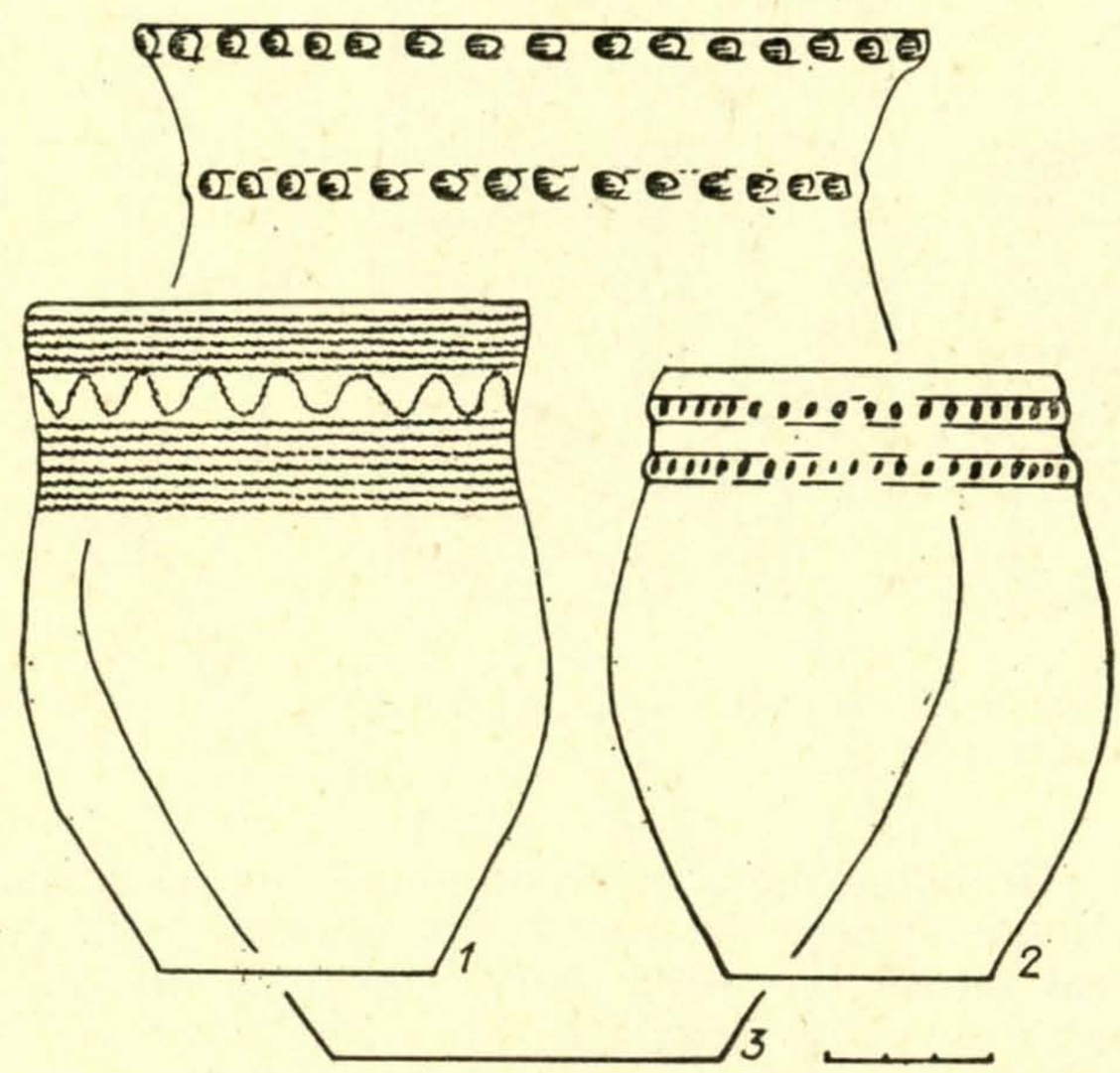

13 pav. Rekonstruoti puodų tipai

11 : 16) buvo storo lęšio pjūvio, kampuotais ašmenimis ir su šiokiomis tokiomis gludinimo žymėmis paviršiuje. Iš kirvelio nuoskalos padarytas peilis (pav. 10 : 4) (taip dažnai pasitaiko, nes peiliams ieškota tokio pat gero titnago kaip ir kirveliams).

Iš retesnių paminėtinas plokščias plonas aplink bukai retušuotas dirbinėlis (pav. 11 : 4). Jis labai nusigludinęs greičiausiai nuo nešiojimo prie drabužių, nes darbo žymių nematyti. Reiktų manyti, kad tai kažkokio žvėries figūrėlė.

Visame šiame komplekse pastebima įvairios kilmės titnago dirbinių tipų. Vienuose dar aiškiai jaučiamos mezolitinės tradicijos, kituose — tolesnė viduriniam neolitui būdingų dirbinių tipų tąsa. Dar kiti tipai pritapę tiktai vėlyvajame neolite. Gausybė dailių retušuotų peilių rodo, kad čia itin rūpintasi virvelininkams būdingu reprezentaciniu darbo įrankiu.

Keramika taip pat labai įvairi. Surinkta 680 puodų šukių (pav. 12). Dauguma smulkių ir smėlio apzulintų, todėl retai pavykdavo jas sulipdyti. Pagal molio masę ir paviršiaus apdailą (neliesdami ornamentikos) galime skirti labai įvairius gamybos būdus; puodų šukes sugrupavome į 8 grupes: 1 — vidutinio storio (0,7—0,8 cm) šukės daugiausia su augalinėmis ir trupučiu grūsto granito priemaišų, paviršiuje su augaliniais atspaudais; 2 — kiek storesnės (0,7—0,9 cm) su grūstu granitu ir trupučiu augalinių priemaišų, paviršiuje išsimuša grūsto granito grūdelių; 3 — storos (ca 1 cm) šukės su grūsto granito ir augalinėmis priemaišomis, nelygiu paviršiumi ir ryškiai brūkšniuota vidine

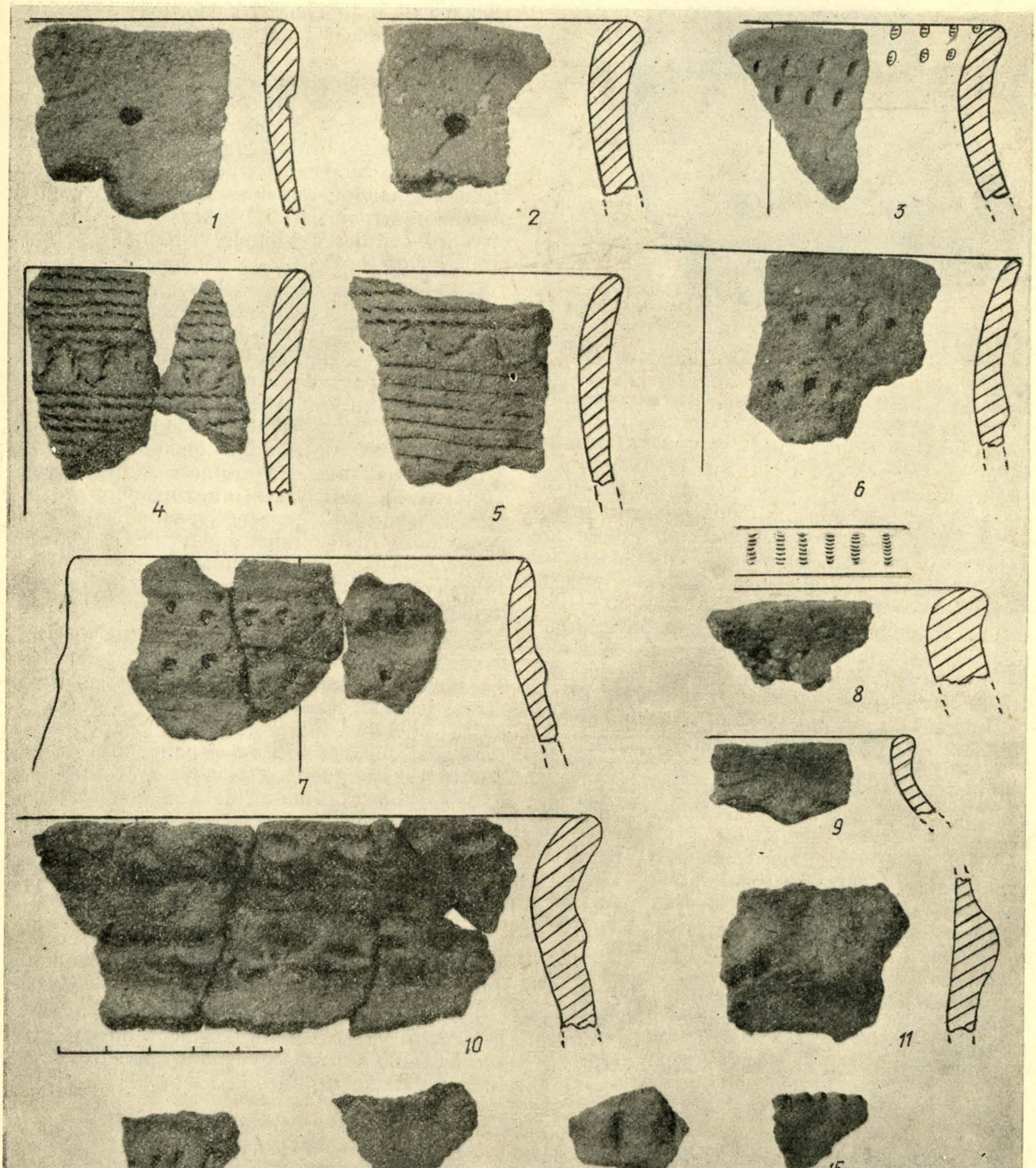

14 pav. Vėlyvojo neolito keramika: *1—3, 8* — puošta įspaudėliais, *4, 5* — virvelinė, *6, 7, 10—14* — su rumbeliais, *9* — lygiu paviršiumi, *15* — karpyta briauna

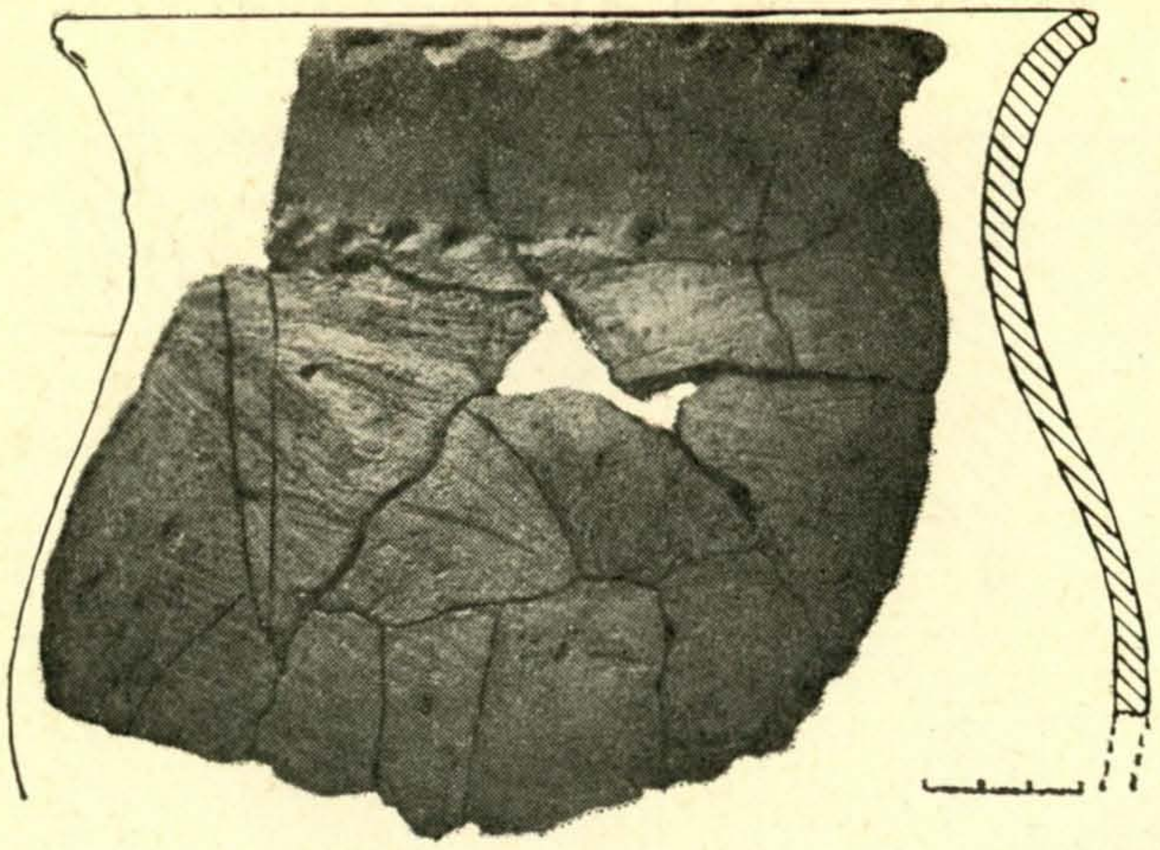

15 pav. Vėlyvojo neolito puodo su rumbeliais dalis

puse; 4 — nestoros (0,7 cm) su smulkiomis grūsto granito ir augalinėmis priemaišomis, matomomis iš vidinės pusės, ir glaistytu paviršiumi; 5 — storos (ca 1 cm) su stambiomis paviršiuje matomomis kvarco priemaišomis; 6 — plonesnės (0,5—0,8 cm) su smulkesnėmis grūsto granito priemaišomis, lygintu paviršiumi, su braukomis; 7 — gana plonos (0,7 cm) su grūsto granito priemaišomis, šukų pavidalo įrankiu lygintu paviršiumi; 8 — visai plonos (0,3—0,5 cm) su smėlio priemaišomis, lygiu paviršiumi. Vien iš molio sudėties matyti, kad tai pereinamojo laikotarpio keramika, kurioje ryškios ir senosios tradicijos (augalinės ir stambaus kvarco priemaišos), ir jau virvelinei keramikai būdingosios (smulkiai grūstas granitas ir smėlis).

Puodų tipai labai paprasti ir gana vienodi. Tai kiek gaubtomis sienelėmis taurelės (pav. 13), būdingos virvelinės keramikos kultūrai. Angos 10—14 cm skersmens. Ryškiau profiliuoti 2 ornamentuotais rumbeliais papuošti stambesni, apie 20 cm skersmens angomis, puodai (pav. 14 : 7, 10). Plokščių dugniukų šukelės tokios smulkios, kad jų skersmens neįmanoma nustatyti.

Paprasčiausi ornamentai yra duobutės kaklo linkyje (pav. 14 : 1, 2), paveldėti iš vietinės vidurinio neolito keramikos. Tos pačios kilmės ir pailgų įspaudėlių eilutės ant kaklelio ir vidinėje puodelio pusėje prie briaunos (pav. 14 : 3). Senąsias tradicijas tęsia ir puodelis, kurio, deja, teišlikusi maža dalelė (pav. 14 : 8): būdinga briaunos ornamentika iš viršaus ir duobutės (išlikusi tik dalis vienos) kaklo linkyje. Tos pačios kilmės turbūt ir karpytas puodo pakraštėlis (pav. 14 : 15).

Antroji grupelė — virveliniais įspaudais puoštos taurės. Turime tik 2 puodukų šukeles. 1 (pav. 14 : 4) buvo beveik tiesiu kakliuku, nuo pat briaunos gražintu 6 lygiagrečiomis virvelių juostelėmis, žemiau — virveline vingele ir vėl virvelių įspaudų eilutėmis. Antras kiek labiau profiliuotas (pav. 14 : 5), pakraštyje — taip pat virvelinės eilutės ir vingelė, o žemiau — lygios lygiagrečios juostelės.

Trečiosios grupės puodeliai gražinti neryškiais ornamentuotais rumbais. Šioje puošyboje nauji elementai — rumbeliai — dažnai derinami su senaisiais — paprastais įspaudėliais. Bene ryškiausias pavyzdys yra gana akytas mažai profiliuotos taurės pavidalo puodelis (pav. 14 : 6) su labai žemu rumbeliu kaklo linkyje; jo kaklas papuoštas 2 trikampių įspaudėlių eilutėm. Kita taip pat mažai profiliuota taurelė (pav. 14 : 7) turėjo porą vos žymių rumbelių, gražintų netaisyklingų duobučių įspaudėliais, o tarpuose buvo (dabar labai apsitrynusių) virvelių juostelės. Kiti panašūs rumbeliai (pav. 14 : 12—14) puošti ir gilesniais įspaudėliais pagaliuku, ir nagu.

Skiriasi 3-jų šios grupės puodų šukės. 1 pavyko restauruoti gana didelę dalį (pav. 15). Tai buvo nestoras puodas 20 cm anga šukų pavidalo įrankiu braukytu paviršiumi, gerokai išpūstu pilveliu. Ant briaunos ir kaklo linkyje rumbeliai sudaryti, matyt, įspaudžiant duobutes. Antrasis puodas (pav. 14 : 10) taip pat gana ryškiai profiliuotas, apie 20 cm skersmens anga. Jo rumbeliai pakraštyje ir kaklo linkyje sudaryti dvigubais nagų įgnybimais. Likusi dar 1 panašaus puodo pakraščio šukelė. Kitokia yra neaiškaus profilio puodo šukelė (pav. 14 : 11) su storu vingio pavidalo rumbu.

Ir pagaliau ketvirtajai grupei priklausė maži plonasieniai visai neornamentuoti puodeliai (pav. 14 : 9).

Lynupio gyvenvietės radinių kompleksas vaizdžiai rodo vieną iš kelių, kuriais vidurinio neolito Nemuno kultūros gyventojai perėjo į virvelinės keramikos kultūrą.

СТОЯНКА И ПОСЕЛЕНИЕ КАМЕННОГО ВЕКА ЛИНУПИС

Р. РИМАНТЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Поселение находится на самой юго-восточной окраине Литвы, над речкой Линупис, впадающей в р. Ула. В 1956 г. автором была исследована вся неразрушенная площадь — 156 кв. м. Поселение пересекали три дороги. Оно находилось на высоте 2,5—3 м от уровня воды (рис. 1, 2). В разрезах видно (рис. 3), что на поверхности лежали дерн и лесная почва, под ней — коричневатый культурный слой позднего неолита — А, ниже белый песок — мезолитический слой В.

Мезолитические находки в слое В найдены лишь в южной части раскопа II, некоторые из них попали в слой А (рис. 4). От инвентаря последнего они отличались толстой патиной и формами изделий. Из мезолитических находок следует упомянуть (рис. 5) две трапеции, микрорезцы, острия, короткие и продолговатые скребки, крупные скобели, резцы. Вовсе отсутствуют ретушированные вкладыши и ланцеты, что приближает весь комплекс к раннему мезолиту, но трапеции указывают на вторую половину данного периода.

В поздненеолитическом слое А, кроме изделий, найдены 3 очага в простых ямах (рис. 2, 6) и 3 площадки с дресвой. Из кремневых изделий (рис. 8) следует упомянуть наконечники стрел треугольной, трапециевидной, ланцетовидной и ромбовидной форм, несколько острий, шильев и сверл. Много хорошо обработанных ножей (рис. 10) из ножевидных пластин и отщепов. Большую часть находок составляют скребки (рис. 11), несколько скобелей и лезвий от стамесок. Один ретушированный овальный топорик имеет следы шлифовки на поверхности (рис. 11 : 16), из одного шлифованного отщепа сделан нож (рис. 10 : 4). В числе более редких изделий найдена фигурка (рис. 11 : 4).

Хотя в этом комплексе еще проявляются местные мезолитические и ранненеолитические традиции, но отмечается и влияние культуры шнуровой керамики, особенно в форме наконечников стрел и ножей. На разное происхождение керамики указывает также состав массы и орнаментики. Много органических примесей, дресвы и песка. Типы горшков — кубки (рис. 13—14) характерны для культуры шнуровой керамики. Хотя в орнаментике встречаются ямки и наколы, унаследованные от более ранних культур, но появляются и новые элементы — шнуровые украшения и валики с защипами.

Этот комплекс позднего неолита отражает один из путей, по которому жители неманской неолитической культуры перешли к культуре шнуровой керамики.

ПОДПИСИ ПОД ИЛЛЮСТРАЦИЯМИ

Рис. 1. Общий вид поселения (1966 г.)

Рис. 2. Ситуация исследованного участка

Рис. 3. Раскопы: *1* — очаги, *2* — камни, *3* — накопления дресвы, *4* — растущее дерево, А—$А_1$, В—$В_1$, С—$С_1$, D—D_1 — места разрезов

Рис. 4. Разрезы: *1* — дерн, *2* — лесная почва, *3* — коричневый культурный слой А, *4* — белый песок — культурный слой В, *5* — горизонты залегания находок

Рис. 5. Расположение мезолитических находок: в нижней части квадрата — найденные в слое В, в верхней — в слое А

Рис. 6. Выбор мезолитических находок

Рис. 7. Очаги позднего неолита: *1* — дерн, *2* — лесная почва, *3* — коричневый культурный слой, *4* — очаг, *5* — белый песок

Рис. 8. Расположение кремней позднего неолита

Рис. 9. Наконечники стрел (*1, 2, 4, 5, 7—10*), копий (*3, 6, 11*) и сверла (12—14) позднего неолита

Рис. 10. Ножи позднего неолита

Рис. 11. Скребки (*1—3, 5—12, 14*), скобель (*13*), лезвие от стамески (*15*), топорик (*16*) и фигурное изделие (*4*) позднего неолита

Рис. 12. Расположение керамики позднего неолита

Рис. 13. Реконструированные типы горшков

Рис. 14. Керамика позднего неолита

Рис. 15. Часть горшка позднего неолита с валиками

MERGEŽERIO 13-A ANKSTYVOJO ŽALVARIO AMŽIAUS GYVENVIETĖ (Varėnos raj. ir apyl.)

R. RIMANTIENĖ

Mergežerio k. yra apie 4 km į vakarus nuo Varėnos II miestelio. Per visą kaimą ir tolyn į vakarus teka Derežnyčios II upelis, žemiau Perlojos įtekantis į Merkį, juosiamas balotų pievų, bylojančių, kad kitados tai buvusi vandeninga upė. Pačiame kaime ir netoli jo yra beužankančių arba užakusių ežerėlių — pelkėtų daubų. Mergežerio apylinkėse, pradedant nuo paleolito ir mezolito, suregistruota 20 akmens amžiaus paminklų (**1**, p. 53—55), iš kurių apie daugumą bent trumpai parašyta (**2**, p. 20—145), ir baigiant neskelbtomis vėlyvojo neolito bei žalvario amžiaus pradžios gyvenvietėmis. Deja, didžioji jų dalis išpustyta, be kultūrinio sluoksnio.

Straipsnyje skelbiama vienos vėlyviausių — 13-os — gyvenvietės medžiaga. 1965 m. šį paminklą tyrinėjo LTSR MA Istorijos instituto ekspedicija, vadovaujama straipsnio autorės *. Gyvenvietę 1955 m. buvo aptikęs prof. K. Jablonskis, tačiau tuo metu, be skaldos, rasta tik 3 retušuoti titnagai.

Gyvenvietė buvo apie 1,5 km nuo kaimo, dešiniajame upelio krante, ties ta vieta, kur kelias iš Mergežerio į Lavyso k. ima leistis žemyn prie tilto ties eigulio sodyba (pav. 1). Ji buvo ap-

* Radiniai saugomi Vilniuje, LIEM inv. Nr. 2017 : 1-79.